

IRATZEDER GURE ARTEAN

Euskaldun frantses bat azaltzen zaigu *Peru Abarka*-n, Bizkaian barrena ibiltzen, eta Peru eta Maisu Juan-ekin mintzaten. Joanis baigorritarra deritza, gaiñera. Egia esango badut, maiz etorri zait gogora baigorritar orren irudia, Aita Iratzeder-i Bizkaiko lurraldea ezagut-arazten ibilli naizen egunotan. Bai, amalau egun gozo igaro ditut aren ondoan, eguberritako sasoiari. Eta Bidasoz aruntzako gure anaiez anitz gauza jakingarri ikasi ditut aren aotik. Damurik, bi Euskalerriek elkarren arteko ar-eman gutxi dutelarik, bata bestearen berri jakin gabe bizi gera. Aurraitz idazleak Iratzeder-i berari esan zionez, euskaldun frantsesak guretzat "*ipuin*etako *jendea*" bezela dira. Frantzian ere ba-direla euskaldunak, orok dakite, noski; baiño aien lanak, aien idazleak, aien euskal literatura ezagutzen eta aintzat artzen duenik, oso gutxi. Aien euskal liburuak emen ez tira zabaltzen, emengoak ere ez an. Eta Iratzeder-ek dionez, ez-ezagutze onek ondorio beltza dakar: elkarganako mesprezioa. Orregatik esaten zidan elkarganako simpatia bear dugula piztu ta azkartu. Eta elkarren lanak irakurri, naiz eta ortarako gure buruari neke pixka bat eman bear; ainbeste egitera obligaturik gaude eta. Bestela, ar-emanik gabe biziaz, gero ta urrunduagotzen joango gera.

Altu, mee, buru-soil, Belokeko Aita Beneditano au benetazko gizon jainkotiarra dugu, lehenik, gorpuz ta arimaz. Orregatik, nunbait, jarri dute nagusiek novizioen maisu. Jainkotiarra, eta barne bizitzako arazoetan oitua ta trebea. Ta denpora berean euskalzale bero, euskerari eusteko ainbeste lan egin dituna eta egiten diarduna. "*Pindar eta laino*", "*Zeru-menditik*", "*Kantikak*", "*Ezkongai*", "*Pasionea*", "*Mortutik Oihu*", "*Zeru-xorta*", "*Maria ta Kurutzea*". "*Apez*", "*Piztu zaiku*", "*Gau Saindua*", "*Zakalar*"... Ta oraindik 37 urte baizik eztu. "*Othozlari*" orria ere berak zuzentzen du.

Olerkiz eta kantuz ematen eta gozaten du Iratzeder-ek bizia. Bere baitan etengabe ari da kantuz. “*Kanturik gabe ez naiz bizitzzen aha!*”, zion berak. Euskal-aireak —guztiz ere ango aldeko euskal aireak, tristura ta nigarra darioten aire ezti ta sarkor oiek— daramazki beti aoan. Eta oiek ditu bere bertsoen languntzaille oberenak. Iturriari ura bezala, alaxe dario Aita oni bertsoa eta kantua. Berez, gozo, xamur, ez indarka, barneak dakarren frutua bezala. Bertso kantariak. Belokeko Aita Beneditanoek egunoro ordu beteko lana egiten omen dute aitzurketan edo soro-lanetan, eta Iratzeder-en bertsoetatik asko une ortan asmatuak eta atereak omen dira. Eskuak aitzurketan, kopeta izerditan, eta barnea kantari, alegia. Gero, sorolana bukatutakoan, joan korrika, eta ahantzi ezditezen, paperean eman.

Kantua eta teatroa maite ditu bereziki Aita Iratzeder-ek. Len aipatutako lanetatik asko antzerkiak dira. Bere ikasle euskalzaleei ere bide ortatik jarraitzeko esaten die, kantu ta teatro-landa jorratu dezatela, alegia. Bere ustez, euskera erriaren ariman indartzeko ta irau-arazteko, eztago bi arma auek bezalakorik.

Baiña kantu erritarra, erriak aisa ikasi, eta aisa zabal ditekena, ez abots askotara abesbatza berezi batek soilik abestu dezakean ori. Min eman zion Iratzeder-i emengo gure eliza askotan gertatzen dana ikusteak. Koruan abesbatza berezi batek iru edo lau bozetara abes-tutzen, eta bitartean kristau erria elizan mututurik, entzuten, edo geienetan lo... asperturik. Ez, —zion berak— Eliza Jainkoaren seme-alaben biltokia dugu, eta denak, famili bat osatuz, bear dituzte Aita Zerukoari beren arrenak eta kantuak egin. Izan ere, “*Kantikak*”. Aita Iratzeder eta Lertxundik egindako liburu zoragarria, ango eliza denetan sartua da, eta erri osoak kantatzen ditu, elizkizunei bestelako bizitasuna emanaz. Euskalduna bezin erri kantaria izan; etxean, lanean, mendian, itxasoan, plazan eta tabernan kantari dan erria, nun eta elizan eragotzi bear zaio kantuz zeruko Aitari otoitz egitea? Uts aundi ori ikusten zuan gure elizetan. Kantore profesional oiek jainkoazko erri-kanta ondatu besterik ez omen dute egiten. Ango elizetan ikustekoa omen da nolako leiaz kantatzen duan kristau erri osoak, naiz gizonak, naiz emaztekiak, naiz aurrak. Eta kanta oiei letra bikain eta muinduna ematen baldin bazaie, berau da erriarentzat kristau eskolarik oberena.

Ango aldean ateratzen dan “*Herria*” astekariaz ere berri pozgarri ta jakingarriak eman zizkidan. Igandero azaltzen da, munduko goraberak eta errietako berriak inarrosiaz. Amar milla lagunek artzen dute. Sekulako mesedea egiten omen du asteroko onek, erri xea euskeraz irakurtzera jarri dedin. Txalogarri zaigu ontan Lafitte jauna, berak zuzentzen eta idazten baitu “*Herria*”. Askotan esan zidan Iratzeder-ek gu ere onelako astekari baten premian gaudela. Izan ere,

gure euskal liburuak, geienetan, zaletu bakan batzuen eskuetara joaten dira; erri-errira nekez eta meatz eltzen dira. Erriak euskerazko gauza gutxi edo batez ikusten eta irakurtzen du. Ortik dator—besteak beste diralarik— euskeraz irakurtzea arrotz eta zail egiten zaiola. Beraz, erriko euskerafi eusteko, gaurkoz, egin dezakegun lanik bikaiñena auxe, bere uestez: asteroko bat sortzea, erri-kanta ta euskal teatroa berpiztearekin batean.

Jende-mota berria ere arkitu omen du gure artean: “*euskaldun-berri*” deritzan ori. “*Kategori*” au an ez omen da ezagun. Ba omen da, ordea, an ere, berritasun pozgarri bat. Orain arte ango euskaldunak laborari (nekazari edo baserritar) omen ziran soil-soilik. Ikastetxe nagusietara joaten ziranak gutxi ziran, eta oiek beren euskaltasuna galtzen zuten. Orain, berriz, asko dira, naiz Bordele edo Tolosa edo-ta Paris-ko Unibersidadeetara dijoazten laborarien semeak, guztiz ere Nafarroa Beherean, eta gazte ikasi oien artean piztu da euskaldun irauteko kezka ta urduritasuna. Udako opor-aldietan egin oi dituzte beren billerak eta mintzaldiak; eta euskal erriari buruz monografi eta ikerpenak egiten saiatzen dira.

Emen ere neska-jendea erdal-zale dela oarturik, auxe esan zidan: “Gure artean berdin gertatzen da. Bainan gero, amatzen direnean, etortzen zaie zentzua. Arrazoinez erran zuen Jondoni Paulok: Emaztekoa umeak sortuaz salbatuko da” (1 Tim. 2, 15).

Gramatikalari eta etimologistak ezgaitu geiegi maite. Aiek beti akatsak billatzen, eta auek ametzezko asmaketa zoroetan denpora iragaiten dutelako.

Eta gaiñeratu zidan: “*Sobera intelligent izaita, esta on. Naiveté edo bakuntasun apur bat ere bear da izan, bizitzan zerbait egingo bada.*”

VILLASANTE

